

TÖRTÉNELMI SZEMLÉ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2018
LX. ÉVFOLYAM

4. SZÁM

Fodor Pál – Pók Attila
A magyarság Európában: ezer év a határon

Tringli István
Hatalmaskodások a 11. századi törvényekben

Zsoldos Attila
Az ártatlan oligarcha

Csukovits Enikő
Az „idegen” Anjou-ház

Ilija Todev
Az állami politikai dualizmus a magyaroknál
és a bolgároknál

Cieger András
A miniszterelnök bizalmas kiadásai 1872-ben

Andreas Schmidt-Schweizer
A Magyarországi Németek Honfitársi Szövetsége
(1951-1989)

TARTALOMJEGYZÉK

LX. évfolyam, 2018. 4. szám

TANULMÁNY

Fodor Pál – Pók Attila • A magyarság Európában: ezer év a határon	509
Tringli István • Hatalmaskodások a 11. századi magyar törvényekben	531
Zsoldos Attila • Az ártatlan oligarcha	555
Csukovits Enikő • Az „idegen” Anjou-ház	565
Cieger András • A kormányzati politika rejtett működése. A miniszterelnök bizalmas kiadásai 1872-ben	575
Andreas Schmidt-Schweizer • Bonn és Budapest között. A Magyarországi Németek Honfitársi Szövetsége és a magyarországi kommunista rezsim kapcsolata (1951–1989)	595

MŰHELY

Czinege Szilvia • Gróf Apponyi György a kortársak szemével	611
Ilija Todev • Az állami-politikai dualizmus eszméje a magyaroknál és a bolgároknál a 19. század harmadik negyedében – hasonlóságok és különbségek	625

A KORMÁNYZATI POLITIKA REJTETT MŰKÖDÉSE

A miniszterelnök bizalmas kiadásai 1872-ben

CIEGER ANDRÁS

THE HIDDEN WORKING OF GOVERNMENT POLICY: THE CONFIDENTIAL
EXPENSES OF THE PRIME MINISTER, 1872

An unparalleled document has been preserved by the Manuscript Collection of the Library of the Hungarian Academy of Sciences. The official registry, analysed in the present paper, contains the confidential expenses of Prime Minister Menyhért Lónyay in the year 1872. On the basis of the list, which consists of 730 items, the author explores the activities that post-1867 Hungarian governments deployed with the aim of influencing the press and the parliamentary elections. The study, moreover, reveals those secret government actions which were directed at the observation of Croatian and Serbian national movements, and the relief of Hungarian officers who had taken part in the war of independence of 1849–1849 and their widows.

Keywords: Prime Minister's disposition fund, government press policy, financing of parliamentary elections

A forrásról

A maga nemében páratlan dokumentumot őrzött meg az utókor számára az MTA Könyvtárának Kézirattára *Számadás a magyar királyi miniszterelnökség rendelkezési alapjáról [az] 1872-dik évről* címmel.¹ A hivatalos kimutatás lényegében Lónyay Menyhért miniszterelnökségének titkos pénzköltéseit tartalmazza.

Egy olyan forrástípusról van szó, amelyről a történészek régóta tudnak, de kutatásai során szinte még senki sem találkozott vele. A *Pallas Lexikon* pontos meghatározása szerint ugyanis a rendelkezési alap „az összeg, mely a törvényhozás által az állami költségvetésben meghatározva, a kormánynak v. egyes minisztereknek szabad rendelkezésére áll bizonyos kényesebb természetű állami érdekek és ügyek támogatása, illetve megvédése céljából. A R[endezési Alap]ot az illető miniszter a mondott célra belátása szerint használhatja föl s erről csak általánosságban számol el, vagyis nem terjeszt részletes, nyugtákkal igazolt

Cieger András, tudományos főmunkatárs, MTA BTK TTI, Újkori témacsoport. A tanulmány az Államhatalom és politikai sajtó Magyarországon (1861–1875) c. kutatási program (NKFIH K 119 664) keretében készült.

¹ *Számadás a magyar királyi miniszterelnökség rendelkezési alapjáról 1872-dik évről*. MTA Könyvtár és Információs Központ Kézirattár (Budapest; = MTA KIK Kt.) Ms 5309/13.

számadást az állami számszék elé.”² Az 1870-ben elkülönített, és a miniszterelnökség költségvetési fejezete alatt szerepeltetett pénzalap ismereteink szerint egészen a polgári kori államigazgatási rendszer felszámolásáig jelen volt az éves költségvetésekben. Bizalmas célokra az országgyűlés 1870-ben 120 ezer forintot szavazott meg, egy évvel később azonban a kormány javaslatára már 200 ezer forintra nőtt az összeg. Ennek magyarázata abban rejlik, hogy ekkor apadt el végleg az a támogatás, amit a közös külügyminisztérium folyósított a magyar kormánynak a bizonytalan megítélésű dualista közjogi rendszer számára kedvező sajtóklíma kialakítása, illetve saját hírszolgálatának fenntartása érdekében.³ A miniszterelnökség költségvetése 1872-ben összesen 379 338 forint volt, a kormányfő által szabadon felhasználható rendelkezési alap tehát hivatalosan ennek több mint a felét tette ki. Mint látni fogjuk, a bizalmas célú pénzköltés nagysága a valóságban azonban megközelítette a miniszterelnökség teljes éves kiadásának az összegét.

Mint az iménti lexikonszócikk is tudósít róla, e pénzösszeg felhasználásáról a kormánynak sem az országgyűlés, sem a számvevőszék felé nem kellett tételesen elszámolnia. Mindazonáltal a miniszterelnökségen vezettek egy belső kimutatást a pénzmozgásokról, amit rendszerint Huszár Adolf segédhivatali igazgató kezelte, ám a pénzek rendeltetéséről a mindenkori miniszterelnök döntött. Az átvételi elismervényekkel, számlákkal igazolt pénzmozgás számszaki ellenőrzését a számtanácsos (mintegy három évtizedig Egervári Frigyes) végezte. Ha mindent rendben talált, akkor ő adta meg a felmentvényt az irodai igazgató számára. Ezután a következő év elején a legtöbb esetben megsemmisítették a bizonylatokat és az éves számadást is.⁴

1872-ben azonban, amikor Lónyay Menyhért alig egyévnnyi kormányzás után viharos gyorsasággal távozott posztjáról – nem kis részben azért, mert elmérgesedett a viszonya saját pártjával –, a leköszönő miniszterelnök egyszerűen magával vitte a kimutatást. Döntése indítékáról nem rendelkezünk információval, de gyanítható, hogy nem kívánta pártbéli ellenlábasa, a következő miniszterelnök, Szlávy József orrára kötni, hogy pontosan kik is részesültek a titkos pénzekből, hiszen ezzel Lónyay felfedte volna saját bizalmasainak a körét. Márpedig ő abban reménykedett, hogy néhány éven belül visszakerülhet az ország élére.⁵ Minden bizonnyal ezzel áll összefüggésben az is, hogy Szlávy miniszterelnöksége első hónapjaiban elszántan igyekezett utánajárni, milyen célokra is költött elődje. Lónyay nagy vonalakban szóban tájékoztatta Szlávyt, de határozottan tiltakozott az ellen, hogy írásban számoljon be a részletekről volt kollégájának (Lónyay kormányában Szlávy miniszter volt): „Ezen felvilágosítást annál inkább elégségesnek és kielégítőnek véltem,

² A Pallas nagy lexikona. I–XVIII. Bp., 1893–1904. XIV. 478.

³ Ress Imre: A kormányzati hírszolgálat átalakulása az Osztrák–Magyar Monarchiában a kiegyezés után, 1867–1873. In: *Szakszolgálat Magyarországon, avagy tanulmányok a hírszerzés és a titkos adatgyűjtés világából* (1785–2011). Szerk. Csóka Ferenc. Bp., 2012. 96–98.

⁴ A rendelkezési alap és a kebelbeli átalányok elszámolása. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest; = MNL OL) Miniszterelnökség. Központilag iktatott és irattározott iratok K 26. 1872–IB–94. 46. cs.

⁵ Lónyay miniszterelnöki tevékenységéről és bukásáról bővebben: Cieger András: *Lónyay Menyhért (1822–1884). Szerepek – programok – konfliktusok*. Bp., 2008.

miután az ily célokra fordított összegek a dolog természete szerint írásbelileg tárgyalatni nem szoktak”.⁶

Szlávy kíváncsiságát az is motiválhatta, hogy a Lónyayval folytatott fenti levélváltást két héttel megelőzően kénytelen volt felszólalni az 1873. évi költségvetés képviselőházi vitájában. Az ellenzéki és nemzetiségi képviselők ugyanis újfent azzal gyanúsították meg a kormányt, hogy a rendelkezési alap lényegében pártcélokat szolgál (ti. a kormánypárti sajtó támogatását), valamint a nem magyar nemzeti mozgalmak elleni akciók finanszírozását, éppen ezért indítványozták e költségvetési tétel törlését. Szlávy miniszterelnök tagadta, hogy belpolitikai célokra költenék az alap pénzét, de homályban hagyta, hogy akkor mire.⁷ Így nem hivatkozott az előző évek vitáiban burkoltan megfogalmazott magyarázatra sem, miszerint a kormánynak erre a pénzre az országot, illetve tágabban a Monarchiát külföldről érő támadások ellensúlyozása érdekében van szüksége; például a külföldi lapokba szánt cikkek íratására vagy a hírszerzőhálózat fenntartására.⁸ Végül a kritikákra válaszul kijelentette, hogy „számadás igenis vitetik ezen alapról; mert hiszen azon miniszter már csak magamagáért is kénytelen számadást vinni; ami pedig a titkosságot illeti: én részemről nem átallok nyilvánítani, hogy én a rendelkezési alap számadásait egyáltalában nem látom olyanoknak, hogy azokat valami nagyon titkolni kellene; hanem vannak dolgok, melyeket 400 ember egyenkint mind tudhat; azon 400 ember közül 2-3 egymásközt bátran megbeszélhet, de amely dolgokat 400 ember előtt nyilván előadni, részint az ildom, részint a gyengédség, részint más okok tiltanak. Ennyiben lehet ezen alap számadása titkos, hogy nem lehet célszerű, ildomos és gyengédség ezeket nyilvánosan tárgyalni.”⁹ Mindezt azonban úgy mondta, hogy valójában maga sem ismerhette elődje számadását.

Mindezek után vizsgáljuk meg a nagyalakú, összesen 730 kiadási és bevételi tételt tartalmazó kimutatást (1. táblázat).

1. táblázat. A rendelkezési alap 1872. évi kiadásai és bevételei

Hónap	Kiadás		Bevétel	Megjegyzés
	sajtó célokra	egyéb célokra		
Január	10 795 Ft 1 kr	9 925 Ft 65 kr	48 362 Ft 63 kr	pénzmaradvány az 1871. évről
Február	10 138 Ft 1 kr	36 698 Ft 81 kr	32 000 Ft	központi állampénztárból
			10 000 Ft	Wenckheim Béla belügyminisztertől átvéve
Március	5 710 Ft 23 kr	9 309 Ft 5 kr	28 000 Ft	állampénztárból
			750 Ft	visszafizetett összeg

⁶ Lónyay levele Szlávyhoz. 1873. február 24. MNL OL K 26. 1873-IA-1. 58. cs.

⁷ Szlávy József 1873. február 5-i felszólalását (82. ülés) lásd *Az 1872. évi szeptember hó 1-jére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója*. Szerk. Nagy Iván. Bp., 1873. 62–67.

⁸ Deák Ferenc érveit idézi Ress: *A kormányzati hírszolgálat*, 98.

⁹ Szlávy József 1873. február 5-i felszólalása, 67.

Hónap	Kiadás		Bevétel	Megjegyzés
	sajtó célokra	egyéb célokra		
Április	12 924 Ft 65 kr	64 860 Ft 81 kr	20 000 Ft	állampénztárból
			20 000 Ft	állampénztárból
			9 832 Ft 5 kr	Athenaeum részvények eladásából
			20 000 Ft	állampénztárból
Május	5 841 Ft 91 kr	65 283 Ft 7 kr	50 000 Ft	Rajner Páltól, a Deák-párt végrehajtó bizottságának tagjától átvéve
			20 000 Ft	állampénztárból
Június	11 665 Ft 57 kr	18 766 Ft 6 kr	40 000 Ft	állampénztárból
			5 000 Ft	Kandó Kálmán miniszteri tanácsostól átvéve
Július	9 199 Ft 5 kr	7 037 Ft 93 kr	20 000 Ft	állampénztárból
Augusztus	6 588 Ft 45 kr	184 Ft 67 kr		
Szeptember	8 160 Ft 94 kr	2 571 Ft 26 kr	2 414 Ft 25 kr	különböző személyek által visszafizetett összegek
Október	7 517 Ft 31 kr	4 066 Ft 45 kr	500 Ft	visszafizetett összeg
November	6 128 Ft 62 kr	6 035 Ft 7 kr	1 301 Ft	különböző személyek által visszafizetett összegek
December 1.	1 387 Ft 67 kr	1 039 Ft 49 kr		
	96 057 Ft 6 kr	225 779 Ft 31 kr		
Összesen:	321 836 Ft 37 kr		328 160 Ft 38 kr	
Egyenleg Lónyay M. távozásakor (dec. 1.)			1 324 Ft 1 kr	„Klapka tartozása” (5 ezer Ft) levonása után
December (folytatás)*	5 439 Ft 82 kr		10 000 Ft	
Év végi záróegyenleg	332 276 Ft 19 kr		338 160 Ft 38 kr	

* Az utolsó hetek pénzmozgásairól már nem az elemzett Számadásból tudunk, hanem Huszár Adolf jelentéséből, azonban a konkrét célok megjelölése nélkül. Lásd Buda, 1873. január 30. MNL OL K 26. 1873-II-244. 68. cs

A bevételek között a legnagyobb tételt az országgyűlés által megszavazott 200 ezer forint jelenti, amit az állampénztár különböző nagyságú részletekben bocsátott a miniszterelnök rendelkezésére. Ez az a tétel, ami a mindenkori állami költségvetésben a miniszterelnökség fejezete alatt szerepel rendelkezési alap címen. Csakhogy az ország-

gyűlés által engedélyezettnél jelentősen nagyobb összeget láthatunk a kimutatásban. Ennek egy része az előző évből áthozott maradványpénz, azaz törvényhozásilag ugyan-csak jóváhagyott tétel. A belügyminiszter, a miniszterelnökségi osztálytanácsos és a kormánypart választásokért felelős központi bizottságának tagja által átadott pénzek (65 ezer forint) azonban már nagy valószínűséggel elkerülték a parlamenti ellenőrzést (a zárszám-adásban sincs nyomuk). Érdekes még, hogy a bevételi oldal eredetileg tartalmazott még egy 6 ezer forintos tételt is, amit Kandó miniszteri tanácsos fizetett be 1872 májusában, ám ezt az összeget Lónyay utasítására később törölték a kimutatásból és a rendelkezési alaptól elkülönítve kezelték (talán azért, mert még bizalmasabb vagy személyes célokat szolgálhatott). Elmondható, hogy a korábbi évekkel összevetve 1872-ben volt a legnagyobb a rendelkezési alap bevétele, de a költés mértéke is; Lónyay távozásakor alig maradt valami az alap kasszájában.¹⁰ Mindez leginkább azzal magyarázható, hogy 1872 választási év volt, és Lónyay jelentős erőfeszítéseket tett a képviselő-választások befolyásolására, hogy megnövelje személyes híveinek számát a kormánypárton belül. A horvát belpolitikai válság kezelése ugyancsak tekintélyes pénzáldozatot kívánt.¹¹

A politikai élet működtetése

A kimutatás a sajtóra fordított összegeket kiemelten kezelte, megkülönböztetve az összes többi kiadástól. Mielőtt azonban a sajtóköltéseket részletesebben megvizsgálánk, arról kívánunk áttekintést adni, hogy milyen „egyéb” célokra használták fel azt a nagyjából 225 ezer forintot, ami a kiadások 70 százalékát alkotta. A tételeket átnézve a 2. táblázatban látható csoportok alkothatók.

2. táblázat. A rendelkezési alap „egyéb célokra” fordított kiadásai

„Egyéb” célok	Százalékos aránya az egyéb célú kiadásokon belül
Horvát és szerb ügyek	60,5%
Országgyűlési választások	32,3%
48-as honvédtisztek és özvegyeik segélyezése	3,0%
Működési kiadások (pl. utazás, postaköltség, személyi pótlékok)	1,5%
További kisebb kiadások	2,7%

Lónyay miniszterelnöksége kezdetén nagy elszántsággal látott neki a horvát ügyek rendezésének, mert az 1868-as horvát-magyar kiegyezés több vitás kérdést megoldatla-

¹⁰ Vö. A rendelkezési alap és a kebelbeli átalányok elszámolása, 1869–71 közötti költések c. kimutatással. MNL OL K 26. 1872-IB-94. 46. cs.

¹¹ Cieger: *Lónyay Menyhért*, 326–331.

mul hagyott. Erről tanúskodik az a tekintélyes mennyiségű levelezés és feljegyzés, amely személyes irathagyatékában, valamint a miniszterelnökség levéltári anyagában fellelhető. E források érdemi elemzésére itt nincs módunk, csupán a pénzköltések rövid bemutatására szorítkozunk.¹²

A horvát–magyar kiegyezést támogató zágrábi erő, az úgynevezett Unió Párt jelentősen meggyengült 1871 májusára, a kiegyezést elutasító ellenzéki Nemzeti Párt pedig alapjaiban kérdőjelezte meg a dualizmus közjogi rendszerét. Kormányra kerülésekor Lónyay tárgyalásokat kezdett a horvát ellenzékkel, ami azonban a kezdeti közeledés után végül nem hozott valós eredményt (Lónyayt saját pártja sem támogatta e törekvéseiben). Lónyaynak azonban belpolitikai tervei megvalósítása érdekében is szüksége volt a horvát képviselők kiszámítható támogatására: „a magyar országgyűlésen a Deák-párt csak azon esetben tarthatja meg biztosan a többséget, hogy a horvát képviselők, ha külön pártokhoz tartoznak is, szám szerint egyenlők legyenek, mert ellenkező esetben a többség mintegy 8-9-re szállna alá, mi gyakran veszedelmessé válhatnék, kivált ha a különböző nemzetségeket érdeklő kérdésben kellenék határozni, mely esetben a kormánypártbeli néhány egyénre se lehetne számítani.”¹³ 1872 tavaszára azonban kiderült, hogy a tárgyalásos kompromisszum nem jöhet létre, így egyedüli megoldásként az unionisták hatalomban tartása kínálkozott. Pozícióik erősítése érdekében a magyar kormány a május és június fordulóján megtartott horvát választások kampányában jelentős pénzekkel támogatta a magyarbarát pártot: „az idei választások a tavalyi hibák miatt jóval többre fognak kerülni, úgy kétszerezett erélyt kívánnak kifejtetni, hogy az eredmény a várakozásnak megfelelően. [...] A legjobb és befolyásosabb kortések ma fülem hallatára mondták, ha a kormány őket jövőre is csak az eddigi modorban segíyezi, kénytelenek lesznek visszavonulni egészen...” – szölte a bizalmas jelentés.¹⁴ A kérés meghallgatásra talált, mert a rendelkezési alap kimutatása szerint Vakanovics Antal [Antun Vakanović], februárban kinevezett báni helytartó „politikai célokra” több részletben összesen 105 ezer forintot vett át a magyar kormánytól. Ezen kívül is kaptak az unionisták magyarbarát vezetői személyre szólóan pénzeket: a befolyásos Jellasics Gyula gróf [Julije Jelačić] 10 ezer, Zsuvics József [Josip Žuvić] zágrábi főügyész, majd főbíró 8 ezer, a horvát miniszter testvére, Pejacsevics László gróf [Ladislav Pejačević] pedig 5 ezer forintot.

Az erőfeszítések dacára azonban az Unió Párt ismét elveszítette a választásokat. Mindössze átmenetileg tudott néhány fős többségre szert tenni a száborban a nem választott, úgynevezett virilista tagok révén, akik rendszerint csupán a ciklus elején jelentek meg a zágrábi törvényhozásban. A legsürgetőbb döntést mindenesetre még a magyar kormány elvárásai szerint hozták meg: a horvát kiegyezés felülvizsgálatára kiküldött bizottságba egyenlő arányban kerültek az Unió Pártból és a Nemzeti Pártból. Az 1868-as megállapodás

¹² A horvát–magyar viszony alakulásáról részletesen lásd Juhász Lajos: A horvát kérdés az 1868-i kiegyezés után. In: *A gróf Klebelsberg Kunó Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve*. 8. Szerk. Miskolczi Gyula. Bp., 1938. 247–293.; Sokcsevits Dénes: *Horvátország a 7. századtól napjainkig*. Bp., 2011. 369–385.

¹³ Lásd az 1872. január 8-i minisztertanácsi jegyzőkönyvet. MNL OL K 27.

¹⁴ Zágrábi tudósítás (bizalmas jelentés). 1872. április 22. MNL OL Miniszterelnökök félhivatalos levelezése, K 467 2. cs.

módosításához (vö. 1873. évi XXXIV. tc.) elvezető tárgyalásokat azonban a miniszterelnöki székből időközben távozó Lónyay kényszerűségből utódjára hagyta.

Az imént említett összegeknél jelentősen kevesebbet emésztett fel a rendelkezési alapból a magyarországi szerb mozgalmak megfigyelése. Ez a különbség azonban csak látszólagos, mert a vallás- és közoktatásiügyi, valamint a belügyi tárca költségvetéséből is fordítottak pénzeket e célra. Nem is beszélve a közös külügyminisztériumról, amely Andrássy Gyula kinevezése után különös figyelmet fordított az Oroszország felé orientálódó Szerbia és a vajdasági szerb lakosság hangulatának feltérképezésére. A Lónyay-kormány mindenekelőtt Miletics Szvetozár [Svetozar Miletic] országgyűlési képviselő, volt újvidéki polgármester befolyásának a megtörésén fáradozott. E célból a kormány szeptember elején Majthényi László báró személyében királyi biztost nevezett ki a szerb egyházi és iskolai alapok ellenőrzésére, amely pénzforrások elosztásában Mileticsnek és körének jelentős szava volt. Lónyay a királyi biztost bizalmas instrukciókkal látta el: „A fődolog az lenne, hogy valamiképp Mileticset lehessen bekeríteni, az ő heves természeténél fogva az talán lehetséges lesz, noha ő minden eljárásában vigyázó és óvatos szokott lenni.” „A lapoknak és a nagyközönségnek érdektelensége igen nagy a szerb ügy iránt, ha volna alkalmas embered, ki által notice-okat küldhetnél arra nézve, mit kelljen a lapokban hozni, kérlek tedd meg azt, mert a sajtóosztály útján van módod azokat oly alakban közölni, amint kívánod.”¹⁵ Mindehhez pedig a miniszterelnök a hivatalos pénzeszközökön felül további támogatást ígért: „ha kívánod, küldhetnék előleget a rendelkezési alapból, sőt azt hiszem, hogy általában szükséges lesz számodra egy pár ezer forintot megküldeni, mert nagyon óhajtom, hogy minden lehető eszköz rendelkezésedre álljon, mi természetesen pénz nélkül nem megy. Örvendek rajta, hogy az újvidéki választás jól ütött ki, minek sikere bizonyára a Te erélyes fellépésednek köszönhető...”¹⁶ A rendelkezési alap kimutatásában Majthényi neve mellett összesen 3 ezer forint szerepel.

Ugyancsak a szerb ügyek alá soroltuk a Sztratimirovics György [Đorđe Stratimirović] számára juttatott 4 ezer forintot. Hogy milyen szolgálatokért kaphatta ezt az összeget az 1848-as magyarellenes szerb felkelés vezetője, aki egészen 1867 tavaszáig a bécsi rendőrmisztérium fizetett levelezője volt, egyelőre nem tudjuk.¹⁷ Mindenesetre annyi bizonyos, hogy Sztratimirovics 1865 és 1872 nyara között a magyar országgyűlés tagja volt, utána azonban áttette lakhelyét Bécsbe, számos kifizetetlen adósságot hagyva maga mögött. Legalábbis erre utal a *Budapesti Közlönyben* közzétett több váltó-végrehajtási hirdetmény.¹⁸ Pénzügyi gondjait az is jelzi, hogy már az 1872 márciusában neki kiutalt pénzt is váltóira kapta a rendelkezési alapból.

A második legjelentősebb kiadást az országgyűlési választásokra, pontosabban bizonyos Deák-párti képviselőjelöltek kampányára fordított összegek tették ki. Noha a legtöbb kifizetés mellett semmilyen magyarázat sem olvasható, mégis, a pénzköltés dátuma (nagy-

¹⁵ Lónyay Menyhért Majthényi Lászlóhoz. Buda, 1872. október 19. MTA KIK Kt Ms 5304/357. [Másolat.]

¹⁶ Uo. 1872. október 16-án az újvidéki képviselő-választáson a Miletics-párti szerb jelölttel szemben a Deák-párti Kondorossy József győzött. *Politikai Ujdonságok* 1872. október 23. 43. szám.

¹⁷ Deák Ágnes: „Zsandaros és policzajos idők”. *Államrendőrség Magyarországon, 1849–1867*. Budapest, 2015. 622.

¹⁸ *Budapesti Közlöny Hivatalos Értesítője* 1872. augusztus 10., szeptember 5. 182. és 202. sz.

jából áprilistól júniusig) és az, hogy Kandó Kálmánon, a bizalmas kormányzati ügyek kulcsszereplőjén keresztül történt az összegek kézbesítése, felkelti a gyanút, hogy e tételek esetében titkos kampánytámogatásról lehet szó. Erre utalhat az is, hogy néhány tételnél feltűnik a „Perczel” név is, ami feltehetően Perczel Bélát, a Deák-párt akkori elnökét takarhatta. A minden bizonnyal Lónyay kezétől származó néhány, ceruzás bejegyzés esetenként egyértelművé is teszi feltételezésünk helyességét (például: „pesti választási célok”). A megjegyzések arról árulkodnak, hogy a miniszterelnök elsősorban saját magának, illetve bizalmasainak a megválasztatására költött. Így került pénz a pozsonyi (4 ezer forint) és a nyíregyházi (2 ezer forint) kampányra (Lónyayt e városokban indították), és ezért kaphatott támogatást a rendelkezési alapból például Wass Samu, Máriássy Béla és Kemény Gábor, de jutott az összegekből a pesti és a barsi jelölteknek is (itt is indultak Lónyay hívei). A kimutatásból jól kivehető továbbá, hogy Lónyay célja minél több erdélyi mandátum megszerzése volt, kihasználva a román lakosság passzivitását és a választókerületek kisebb méretét (a későbbi évtizedekben állandósult e kormánypárti taktika).¹⁹ Fentebb név szerint említett hívei is innen kerültek az országgyűlésbe, de rajtuk kívül is kapott pénzt például Péchy Manó erdélyi királyi biztos (5 ezer forint) és Ioan Olteanu lugosi görögkatolikus püspök (4 ezer forint) a kormánypárti győzelmek elősegítésére. Ugyancsak a választási előkészületekre szánt összegek közé soroltuk az Andrei Şaguna erdélyi görögkeleti érsek számára biztosított 8 ezer forintot is, noha e tétel indoklása nem utal közvetlenül a választásokra. A kifizetés hátterében az 1872. február 6-i minisztertanácsi határozat áll, melynek értelmében az érseket saját kérésére átmeneti jelleggel támogatásban kell részesíteni a rendelkezési alapból, mert a vagyonából egyházára és annak iskoláira sokat áldozó egyházi vezető anyagi gondokkal küzdött. A kormány szerint erre azért van szükség, mert „a görög keleti román papság Erdélyben kétségen kívül egy politikai tényező, melyet maga részére megnyerni a kormánynak érdekében áll”.²⁰ Minderről pedig a választások előtt három hónappal született döntés.

Az előző két politikai célhoz képest meglehetősen szerénynek mondható az 1848/49-es honvédtisztek és családjaik támogatásának az aránya az összes költséson belül, ám e gesztus szimbolikus jelentősége természetesen ennél jóval nagyobb. Mint ma már ismeretes, az Andrássy-kormány politikai megfontolásokból – az uralkodó és a harcokban a császári oldalon részt vett nemzetiségi csoportok érzékenysége tekintettel – nem járult hozzá, hogy állami forrásból gondoskodjanak a szabadságharc rászoruló honvéd hőseiről, ehelyett a szükséges pénzt közadakozásból remélte előteremteni. Andrássy Gyula 10 ezer forintot ajánlott fel e célra magánvagyonából.²¹ Példáját a kormánypárt számos tagja követte, az összegek kezelésére pedig megalakult az Országos Honvédségélyező Egylet.²² Mindez azon-

¹⁹ Pál Judit: „mind jobban kezd divatba hozatni Erdélybe a Király-hágón túli képviselőjelölti béccsempészés”. Magyarországi képviselők Erdélyben a kiegyezés után. *Történelmi Szemle* 52 (2010) 549–561.

²⁰ 1872. február 6-i minisztertanácsi jegyzőkönyv. MNL OL K 27. Az érseknek egy fővárosi ingatlant is biztosítottak.

²¹ Lásd Andrássy felszólalásait a kérdés kapcsán 1867-ben és 1870-ben: *Andrássy Gyula beszédei*. I–II. Kiad. Lederer Béla. Bp., 1891–1893. I. 240–249. és II. 212–217.

²² A kérdéstről bővebben lásd Farkas Katalin: „Névtelen félistenek” viszontagságai. Az 1848–49-es honvédek segélyezésének és nyugdíjának ügye a dualizmus korában. *Hadtörténelmi Közlemények* 128 (2015) 415–444.

ban csak igen szűkös segélyezést tett lehetővé, ezért a kormányzat egyes honvédtiszteket, valamint rossz anyagi körülmények között élő hozzátartozóikat a titkos miniszterelnöki alapból igyekezett rendszeresen támogatni. Ezt a megoldást még Andrassy Gyula alakította ki, de utóda, Lónyay is megtartotta: a kimutatás a legtöbb esetben évekkal korábbi miniszterelnöki rendelvényekre, valamint minisztertanácsi határozatra hivatkozik.

A kiutalt összegek évi 180 és 750 forint között mozogtak. A legnagyobb támogatásban Vetter Antal honvéd tábornok és Bátori Schultz Bódog ezredes, valamint az Aradon kivégzett tábornokok özvegyei (Pöntenberg Ernőné, Lahner Györgyné, Damjanich Jánosné, gr. Vécsey Károlyné, Schweidel Józsefné és Lázár Vilmosné) részesültek. Támogatást kapott még Gaál Miklós alezredes és Theodor Lepier nyugalmazott császári őrnagy özvegye is. Utóbbit mint Pancsova polgármesterét tárgyalás nélkül, a magyarokkal való együttműködés vádjával lőtték agyon 1849. augusztus 12-én.²³ A legkisebb segélyben Blana Szilárd honvéd százados részesült: 1870 novembere óta havi 15 forintban. Az időközben megvakult veterán tiszt 1874-ben kiadott röpiratában keserűen tárta a nyilvánosság elé, hogy míg a muszkavezetők és az önkényuralom kiszolgálói „a magyar nép adóforintjainból zsíros nyugdíjakban részesültek és részesülnek”, addig ő könyöradományokból kénytelen eltartani családját „anélkül, hogy eddig a magyar kormánytól – mely származását és létezését szeretett hazám alkotmányos szabadságának és függetlenségének helyreállításával egyetemben egyedül az 1848/49-ki események eredményének, illetve azok bajnokainak köszönheti – csak némi segélyezést bírtam volna kinyerni, pedig jól tudván azt, hogy egyedül hazám nyomoréka lettem”.²⁴ Azt azonban elismerte, hogy ha állami nyugdíjat nem is kapott, Andrassy Gyula „magántárcájából” támogatta. Német nyelvű munkájában ugyanakkor közölte azt a levelet, amiben Deák Ferenc értesítette őt, hogy – feltételezhetően közbenjárására – Andrassy a rendelkezési alap terhére állandó segélyt fog részére folyósítani.²⁵ Lónyay ezt a korábbi ígéretet láthatóan önmagára nézve is kötelezőnek tartotta.

Végül, érdekességük miatt érdemes kitérni azokra a vegyes kiadásokra is, amelyek nem voltak besorolhatók a fenti kategóriákba. Ezek címzettjei között találjuk például Táncsics Mihály radikális ellenzéki politikust, aki – ok megjelölése nélkül – 200 forintot kapott a miniszterelnöktől. E segély minden bizonnyal az idős politikus rossz anyagi helyzetével állt összefüggésben. Táncsics maga is megemlíti visszaemlékezésében, hogy 1872 elején megjelent a hivatalban lévő miniszterelnök bálján – kiváltva ezzel párttársai felháborodását –, hogy pénzt szerezzen három könyve kiadására. Memoárja szerint azonban hiába ígért neki Lónyay segítséget, távozására hivatkozva a miniszterelnök nem állta a szavát. 900 forintos nyomdai tartozásán később csupán Lónyayné enyhített azzal, hogy 100 forintot küldött számára: „kötelességemnek érzem följegyezni, hogy a dúsgazdag

²³ Hermann Róbert: Kossuth, az ördög. *Aetas* 24 (2009) 4. sz. 63–79. (Lásd 77–78. oldalakat.)

²⁴ Blana Szilárd: *Egy terv, Magyarországnak, illetve fővárosának virágzóvá tételére, s ennek folytán a világkereskedelem és ipar közvetítő főpontjává leendő emelésére*. Bp., 1874. VII–VIII.

²⁵ Constantin Blana: *Fünfzig Jahre aus dem Leben eines Honvédoffiziers*. Bp., 1876. 422.

Lónyai nekem adósom, s holtom után szellememnek is adósa leend.”²⁶ Táncsics arról viszont hallgatott, hogy ősszel miniszterelnöki segélyben is részesült a titkos alapból.

A támogatók között ott találjuk Szekulits István honvéd ezredest is, akiről mára a történettudomány már kiderítette, hogy a szabadságharc leverése után a császári rendőrség ügynöke lett, és még 1867-ben is havi 80 forintot kapott szolgálataiért, sőt úgy tűnik, hogy a későbbi években is megmaradt a kapcsolata a rendőri szervekkel.²⁷ Élhetünk tehát a gyanúval, hogy esetében nem a veterán honvédek segélyezéséről volt szó, amikor 200 forintnyi összeget utalt ki számára a miniszterelnökség.

Klapka György honvéd tábornok neve ugyancsak felbukkan a kimutatásban, de nem a kiadási tételek között, hanem a számadás legvégén található összesítésnél. A december 1-jével záruló kimutatás elvben 6324 forint 1 krajcárnyi többletet mutatott, ám a kiegészítő megjegyzés szerint ebből le kellett vonni „Klapka tartozását”, így a következő miniszterelnöknek átadott maradvány csupán 1324 forint 1 krajcár volt. Arra, hogy e tartozás miből eredt, pontos választ nem tudunk adni. Ugyanakkor a kutatások feltárták, hogy Andrassy Gyula immár külügyminiszterként Klapkát 1872 őszén bizalmas diplomáciai feladatokkal bízta meg és költségei fedezésére éppen 5 ezer forintot juttatott el hozzá. Ennek fedezete a külügyminisztérium 1873-ra megszavazott rendelkezési alapja volt.²⁸ Lehetséges tehát, hogy a magyar miniszterelnökség néhány hónapon keresztül, a következő költségvetési év kezdetéig e kiadást meghitelezte a volt miniszterelnök, Andrassy Gyula számára. Mindazonáltal az is elképzelhető – ha az előbbi feltételezés mégsem állná meg a helyét –, hogy itt Klapka magánadósságának időszakos átvállalásáról van szó. A tábornok ugyanis a kiegyezéssel támogatta, kormányát szaktanácsokkal látta el, sőt egy cikluson keresztül Deák-párti képviselő is volt. A fennmaradt források azonban arról árulkodnak, hogy 1872 táján adósságokkal küszködött.²⁹

A sajtó befolyásolása

A rendelkezési alap kimutatása szerint a bizalmas kiadások 30 százalékát a különböző sajtótermékek támogatása, illetve befolyásolása tette ki (3. táblázat).

A magyar nyelvű lapok közül a legjelentősebb összeget, több mint 14 ezer forintot az 1868-ban indult *Hirmondó* című „politikai, szépirodalmi és gazdasági képes néplap” megjelentetése emésztette fel: a sajtóköltségek 15 százalékát fordították erre az egyetlen lapra. A miniszterelnökség lényegében a kislakú, hetente kétszer kinyomtatott újság előállításának minden egyes mozzanatát felügyelte és finanszírozta. A sajtóosztály munkatársai írták a cikkeket, amiért a rendelkezési alapból honoráriumot kaptak (például Berczik

²⁶ Táncsics Mihály: *Életpályám*. Bp., 1978. 479–483.

²⁷ Deák: *Zsándáros és policzájós idők*, 235–237., 544., 619.

²⁸ Ress: *A kormányzati hírszolgálat*, 111.

²⁹ Klapka György váltóügyei (1872–1875). Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára (Budapest; = OSZK Kt) Analekta 3132.

3. táblázat. A rendelkezési alap „sajtócélokra” fordított kiadásai

Sajtócélok	Százalékos aránya a sajtóra szánt kiadásokon belül
Magyar nyelvű újságok támogatása	48%
Idegen nyelvű újságok támogatása	33%
Működési kiadások (pótlékok, segélyek, kocsibér stb.)	11%
Egyéb kiadások (egyszeri kifizetések, hibás könyvelés stb.)	8%

Árpád, Márkus István, Németh Ignác), továbbá innen fizették Komócsy József felelős szerkesztő bérét, valamint a lap kinyomtatását végző Deutsch Mór nyomdász költségeit.

A lap célját és lehetséges olvasótáborát jól érzékelteti a címdalán látható idilli jelenet, amiben csizmás, pipázó nemes látható, aki az újságból olvas fel a körülötte álló, botjaikra támaszkodó parasztoznak. Egy kimutatás szerint 1872–1873 folyamán a pesti központi postahivatalnál 3600–3800 példányt adtak fel terjesztési célból. Bizonyos vidékeken a főispánok irányításával ingyenes példányokat is osztogattak.³⁰ Az 1872-es választási évben a lap egyértelműen a Deák-párt mellett agitált, hétről hétre bemutatta a párt egy-egy képviselőjét, majd pedig nyíltan felszólította olvasóit arra, hogy a kormánypárti jelöltekre szavazzanak.³¹ A lap egyébként a Deák-párt megszűnése és a Szabadelvű Párt megalakulása után is megtartotta kormányközeli pozícióját. A Tarkovich József miniszteri tanácsos és Komócsy között megújított szerződés értelmében a lap valódi tulajdonosa a miniszterelnökség nevében Tarkovich, „a közönséggel szemközt azonban a tulajdonos címet Komócsy Józsefnek átengedi, mint a Hirmondó szerkesztőjének”. A rendelkezési alapból folyósított támogatásért cserébe „Komócsy József tartozik a Hirmondót legjobb tehetsége és buzgalma szerént eddigi ismeretei irányában szerkeszteni, mit hogy annál inkább megteheszen, tartozik elfogadni a lap szellemével megegyező minden befolyást, mit Tarkovich József vagy megbízottja a lap tendenciájára nézve helyesnek vélelmez”.³² Az újság 1893 végével szűnt meg, nagyjából 12 ezer forint tartozást hagyva hátra.

A rendelkezési alap által szubvencionált többi magyar nyelvű lapnak ennél jóval kisebb összeggel kellett beérnie: a *Somogy* 1000, a *Tiszavidék* 1100, az *Ung* 1200, a *Győri Közlöny* 1450, a *Szegedi Híradó* 1500, a kolozsvári *Kelet* 1500, a Marosvásárhelyen kiadott *Székelly Hírlap* pedig 1600 forintnyi támogatást kapott e költségvetési forrásból 1872-ben. A nem regionális lapok közül a Kápolnai István által szerkesztett szaklapot, a *Katonai Közlönyt* kell megemlítenünk, amit 2400 forinttal segélyezett a kormány. Az objektív tudományos-

³⁰ Az 1872. január 15. és 1873. január 15-én a pesti központi postahivatalnál feladott hírlap példányszámairól. MNL OL K 26. 1873-II-400. 69. cs. A lapról lásd Révész T. Mihály: *A sajtószabadság érvényesülése Magyarországon, 1867–1875*. Bp., 1986. 112–114.; Buzinkay Géza: *A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig*. Bp., 2016. 182., 204.

³¹ Lásd például *Hirmondó* 1872. június 16. 48. sz.

³² Komócsy József szerződése Tarkovich Józseffel. Bp., 1875. április 6. OSZK Kt Analekta 3118.; Huszár Adolf kir. tanácsos és segédhivatali igazgató nyilatkozata, Bp., 1875. április 11. MNL OL Tarkovich József iratai P 2256. 116. sz.

ság elveit a zászlajára tűző hetilap azonban négyévi működés után 1872 tavaszán megszűnt, az indoklás szerint azért, mert a magyar honvédség szervezete megszilárdult, így két szaklapra már nincsen szükség. Az előfizetőket átirányították a kiegyezés óta létező *Honvéd. Első magyar katonai hetilaphoz*. Ezt az újságot Bethlen Miklós gróf, 48-as honvéd százados szerkesztette, majd súlyos betegségére hivatkozva 1871 őszén átadta a munkát Halász Károlynak, az 1868-ban újjászervezett honvédség főhadnagyának. Feltehetően ezt a lapot is támogatta a miniszterelnökség, de a pontos összeget nehéz megmondani, mert az újság neve csak ritkán jelenik meg a kimutatásban. Ellenben Bethlen Miklós betegsége idején is rendszeres juttatásban részesült a sajtóra szánt pénzekből (összesen 2600 forint erejéig), a konkrét feladat megnevezése nélkül. Bethlen és a kormányzati szervek kapcsolata egyébként nem ekkor kezdődött: párizsi emigrációja alatt a császári rendőrminisztérium bizalmas levelezője volt, majd a bécsi külügyminisztérium sajtóosztálya is foglalkoztatta.³³ E két katonai szaklap talán azért is kerülhetett a miniszterelnökség támogatási listájára, mert elődjéhez hasonlóan Lónyay a kormányfői megbízás mellett a honvédelmi miniszteri posztot is betöltötte (a két tisztség csak 1872 végén vált szét a magyar kormányzati struktúrában).

A támogatott újságok zömét Lónyay valójában megörökölte Andrassy Gyulától, tehát az iménti felsorolás döntően elődje sajtópolitikáját tükrözi. Ennek jellemzője pedig az volt, hogy a lapokat sok esetben nem tudatosan átgondolt tervet követve támogatták, hanem gyanítható, hogy gyakran személyi tényezők formálták a sajtópolitikát: nagy teret kapott benne ugyanis a kormányférfiakhoz fűződő kapcsolat vagy éppen az egyéni érdekérvényesítő erő, esetleg a segítségnyújtás egy-egy már érdemeket szerzett, rászoruló író, újságíró részére. Egy befolyásos nagybirtokos például a következőképp kérte a *Somogy* című lapnak és szerkesztőjének a további támogatását: „részesítenék őt Méltóságtok ezentúl is azon kegyes kedvezményben mint a nevezett lapnak a szerkesztőjét, amelyben mostanáig részesítették, lapja minden provinciális lapok között legjobban és legnagyobb szorgalommal van szerkesztve a Deák párt érdekében szilárdan működik, évről évre jobban olvastatik, a párt egyedüli istápjá, mert a rakoncátlan lázító ámitásokat bátran boncolja és ad absurdum deducálja, és így a sajtó üdvös működését gyakorolja. Ő szegény családos ember, iparkodik a párt érdekében, így ezentúl is magas pártfogásába Méltóságoknak ajánlom, meg ne vonják Roboz [István] Úrtól a segedelmet mint lapszerkesztőtől.”³⁴ Roboz egyébként a kiegyezést megelőző években lapját – egzisztenciális okokból – a császári sajtópolitika szolgálatába állította: „Alkalmazkodott, de óvatosan, nem felégetve maga mögött a hidat.”³⁵

Az *Ung* támogatásáért rendszerint az illetékes főispán emelt szót a kormányzati szereplőknél.³⁶ A *Székelly Hírlap* és a *Kelet* című lapok szubvencionálása esetében viszont az is nagy súllyal eshetett a latba, hogy a két erdélyi újságot hosszabb-rövidebb ideig az ellen-

³³ Deák: *Zsandáros és policzájós idők*, 620.

³⁴ Zichy N. János gr. Kandó Kálmánhoz. Lengyel-tóti, 1870. május 7. OSZK Kt. Levelestár.

³⁵ Deák Ágnes: Egy vidéki újságíró megpróbáltatásai a Schmerling-provizórium idején. In: *Szorosadtól Rijekáig. Tanulmányok Bősze Sándor emlékére*. Szerk. Mayer László – Tilcsik György. Bp., 2015. 163–169.

³⁶ Révész: *A sajtószabadság érvényesülése*, 124.

zékéről szatírát író Szász Béla szerkesztette, aki a befolyásos kormánypárti politikusnak és akadémikusnak, Szász Károlynak volt a testvére.³⁷ Mindenesetre e lapok a választási kampány során megszolgálták a támogatást: „Nemes Marosszék érdemes választói, híven, nagyszerű múltjokhoz, nem tehetik, hogy Deák-párti képviselőket ne válasszanak [...] sorakozzunk lelkesülten, határozottan és megingathatlanul a Deák-párt lobogója körül” – hirdette például a *Székely Hírlap*.³⁸

A támogatások azonban ezáltal elaprózódtak, ami az egységes és hatékony sajtóirányítást gátolta.³⁹ A számadásból az olvasható ki, hogy Lónyay jobbra elődje gyakorlatát folytatta, legfeljebb bővítette a listát, és újabb lapok csekély támogatására is ígéretet tett. Minden bizonnyal Lónyay alatt került be a támogatotti körbe a Kola János által szerkesztett, rövid életű *Tiszavidék* című lap. Az újság mindössze nyolc hónapig működött, feltehetően csupán a kampányidőszakban gyakorolhatott némi hatást: „Azonban nevezett szerény lapunk előfizetők hiánya miatt múlt év december utolsó napján élni megszűnővén” – jelentették a miniszterelnökségnek 1873-ban.⁴⁰

A jelek szerint Lónyay megpróbált változtatni a kormányzati sajtópolitikán, ha nem is járt túl nagy sikerrel. Még 1871 novemberében megegyezett Kecskeméthy Aurél szerkesztővel, hogy 1872-ben induló lapját a kormány szolgálatába állítja, melyért cserébe Lónyay 20 ezer forintnyi(!) támogatást ígért a lapnak. A szóbeli megállapodásnak megfelelően Tóth Vilmos belügyminiszter 1871 decemberében körlevélben szólította fel a főispánokat és a helyi Deák-köröket a hamarosan meginduló *Magyar Politika* előfizetésére, amely a kormánypárt lapjának számító *Pesti Naplónál* olcsóbban fog megjelenni és „a kormány által sugalmazott cikkeket is fog tartalmazni”.⁴¹ Kecskeméthy naplójából azonban azt is tudjuk, hogy viszonya hamarosan megromlott a miniszterelnökkel, így a lap konzervatív irányba mozdult el. A rendelkezési alap kimutatása szerint Kecskeméthy az év folyamán még így is 15 ezer forintot kapott a kormánytól, ami mindenképp kiemelkedőnek számít. „Lónyay a harmadik ráta lefizetése után cserben hagyott. Szidom őt úton-útfélen; de tulajdonképp szeretem, hogy így történt. Ő annyira lejárt magát, hogy nem volnék képes neki szolgálni, anélkül, hogy lapom tönkre ne tenném” – írta naplójába.⁴²

Lónyay ezenkívül a Rákosi Jenő jegyezte *Reform* című lappal vette fel a kapcsolatot, mely jóval tartósabbnak bizonyult, hiszen az újság egészen 1875-ös megszűnéséig kitarzott a politikus mellett. Lónyay miniszterelnöksége idején a *Reform* nem fizetett bélyegilletéket a hasábjain megjelenő hirdetések után, és talán további anyagi támogatásban is részesült, bár a lap nem bukkan fel a rendelkezési alap rubrikáiban. Mindezek mellett 1872 tavaszán Lónyay biztatására híve, báró Kemény Gábor is lapot alapított *Korunk* címmel, ám a miniszterelnök távozása után ez a sajtótermék hamarosan beszüntette működését.

³⁷ A két lap szubvencionálásának viszontagságairól lásd Révész: *A sajtószabadság érvényesülése*, 122–126.

³⁸ *Székely Hírlap* 1872. június 22. 48. sz.

³⁹ Révész: *A sajtószabadság érvényesülése*, 91–94.

⁴⁰ Pusztay Lajos ügyvéd Huszár Adolffhoz(?). Debrecen, 1873. április 23. MNL OL K 26. 1873-IA-1. (1075) 58. cs.

⁴¹ Cieger: *Lónyay Menyhért*, 338–339.

⁴² Kecskeméthy Aurél: *Napló, 1851–1878*. Sajtó alá rend. Rózsa Miklós. Bp., 1909. 272.

A német nyelvű *Pester Lloyd* ellensúlyozása érdekében Lónyay és a miniszterelnöki sajtóiroda vezetője, Halász Imre elhatározta, hogy az Erlanger bankcsoport bevonásával megvásárol egy kisebb német lapot. A választás a német nyelvű kispolgárság lapjára, a *Pester Journal*ra esett, amelyből kormányhoz hű lapot formáltak. A rendelkezési alap kimutatása szerint 2000 forintnyi szubvencióban részesítették 1872 első félévében. E támogatás azonban valójában csak a tulajdonosváltás előkészítését szolgálhatta, hiszen a régi lap hamarosan megszűnt, és szeptembertől *Neues Pester Journal* néven kezdte meg több évtizedes működését. Ezt a lapot már Bródy Zsigmond újságíró és nem mellesleg belügyminiszeri titkár szerkesztette (utóbbi állásáról ekkor lemondott).⁴³

Ezzel már át is tértünk az idegen nyelvű sajtó szubvenciójának a kérdésére. A kormányzat a legtöbbit a Pesten megjelenő román nyelvű *Patriára* (5484 forintot), valamint a Belgrádban kiadott szerb *Vidov Dan* című lapra (5 ezer forintot) költött. Előbbi lap esetében mind a szerkesztőség, mind a nyomda kiadásait a rendelkezési alapból fizették, ennek ellenére a lap mindössze egy évig létezett. Az újsággal azonban a kormányzat már az első hónapokban elégedetlen volt: „Cikkei, főleg a Beszán által írottak, oly jók, hogy akármely lapban megállnák a sarat, de terjesztése lassan megy. Főakadály, hogy Olteanu püspök fiatal s tapasztalatlan testvére a szerkesztő” – fogalmazott a bizalmas jelentés.⁴⁴ Jól látható tehát, hogy a lap szerepe elsősorban abban merült ki, hogy a kormánybarát Olteanu püspök szimpátiáját fenntartsa (láttuk, közvetlenül is támogatták), rajta keresztül pedig a görögkatolikus románság szavazatait biztosítsák. A lap szolgálataira azonban a választások után már nem volt szükség.

A *Vidov Dan* esetében azonban más volt a helyzet, hiszen egy idegen ország lapjának titkos pénzeléséről volt szó. Az 1861 óta megjelenő lapra Kállay Béni belgrádi konzul hívta fel Andrassy Gyula miniszterelnök figyelmét. Az újságot 1868-tól támogatta a kormány abban a reményben, hogy általa sikerül kedvezőbb képet kialakítani a Monarchiáról és benne Magyarországról a szerb közvéleményben, ellensúlyozandó az orosz orientációt. A lap 1872-ben 3 ezer forintot kapott a magyar kormánytól, további 2 ezer forinttal pedig a szerkesztő, Michael Rosen [Mihailo Ruzić] szolgálatait díjazták.⁴⁵ Az elemzésünk tárgyát képező kimutatásban szerepel még egy szerb nyelvű sajtótermék. Az Újvidéken, 1869-től kezdve kiadott *Srbski Narod* az év folyamán összesen 3300 forintot kapott a Lónyay-kormánytól, minden bizonnyal azért, hogy a magyarországi szerbek körében a dualista rendszer iránti lojalitást erősítse, szemben a kiegyezést elutasító Miletics Szvetozár lapjával, a *Zastavával*. Miletics egyébként éppen 1871 őszén szabadult egyéves börtönbüntetéséből, amit azért kapott, mert lapjában lázító hangvételű támadást intézett a horvát bán és az 1867-es

⁴³ A lapról lásd bővebben Balogh János Máttyás: Napilapok és pénzintézetek kapcsolata a dualizmus korában. A Gutenberg Hírlapkiadó Társaság. *Médiakutató* 8 (2007) 2. sz. 73–92.

⁴⁴ A helyzet képe az 1871ik october–december havi utolsó negyedévben. 1872. január 8. (Aláírás nélkül.) MNL OL K 26. 1872-III-262. 49. cs. A lapot Franciscu Virgiliu Olteanu és Mihai Bejan (Bészán Mihály) szerkesztette.

⁴⁵ Röss: A kormányzati hírszolgálat, 99–102.; *Handbuch österreichischer Autorinnen und Autoren jüdischer Herkunft 18. bis 20. Jahrhundert*. I–III. Hg. Österreichische Nationalbibliothek, Wien. München, 2002. II. 1137.

közjogi rendszer ellen. Az ítélet azonban csak tovább növelte a politikus befolyását a szerb mozgalomra.⁴⁶

A rendelkezési alap számadásában még egy, az ország határain kívül kiadott lap bukkan fel. A kormány ugyanis jelentős összeggel támogatta a *Die Zukunft* című, Bécsben nyomtatott újságot és annak szerkesztőjét: feltehetőleg a lap 1500 forintot kapott, 3 ezer forint viszont közvetlenül a szerkesztőnek, Johann Peter Jordannak [Jan Petr Jordan] jutott. A kimutatásban neve mellett a következő megjegyzés szerepel, valószínűleg Lónyay kézírásával: „kölcson kérte, de nem fizet”. Dr. Jordan (1818–1898) egy szászországi kis szorb faluban született, majd a lipcsei egyetemen szláv nyelveket és irodalmat tanított, valamint kidolgozta etnikumának nyelvtanát. 1848-ban már Prágában találjuk, ahol részt vett az első szláv kongresszuson, majd a cseh szellemi élet aktív tagja lett. Az 1860-as évek végén azonban Bécsbe költözött, ahol 1869-ben átvette az öt évvel korábban indult *Die Zukunft*, német nyelvű szlávbarát, a Monarchia föderalista átszervezését szorgalmazó napilap szerkesztését. E minőségében kereste fel 1871 nyarán Andrassy Gyula miniszterelnököt, akit már korábbról ismert, hogy némi zsarolás árán rávegye a cseh trialista elképzelések támogatására.⁴⁷ Mint ismeretes, Andrassy ellenállt a Monarchia átalakításának, a könyvtári adatbázisok szerint pedig a *Die Zukunft* is megszűnt 1871 végén (szerkesztőjét több sajtóperben is elítélték).⁴⁸ Némi ingadozás után miniszterelnöksége kezdetére Lónyay Menyhért is elzárkózott a cseh követelések teljesítésétől. Hogy mindezek után mégis miért áldozott a magyar kormány ennyi pénzt erre a lapra, egyelőre nem tudjuk.

A felvidéki lapok közül a pozsonyi német nyelvű polgárság lapját, az 1870-ben indult *Pressburger Tagblattot* lehet megemlíteni, amit 2 ezer forinttal támogatott a kormány. Ennek ellenére az újság néhány hónappal a választások után (Lónyay győzelmet aratott Pozsonyban), 1872 végén befejezte működését. A nyelvész akadémikus, Riedl Szende szerkesztésében megjelenő *Vlastenec* című lap viszont a felvidéki megyék szlovák ajkú lakosait kívánta megszólítani, jöllehet Pesten nyomtatták az újságot. Az 1300 forinttal szubvencionált lap irányáról maga a szerkesztő így vallott: „Itt pedig egy deákpárti, egy kormánylapról van szó, mely dacára mindene szórt rágalmaknak s gyanúsításoknak, a neki kitűzött feladatnak a legnehezebb körülmények közt becsületesen iparkodott megfelelni s becsületesen meg is felelt. Bizonyítják ezt egyebek közt a magyarországi Felvidék azon tisztelt orsz. képviselői, kik lapunkat igénybe vették, valahányszor erre szükségök volt s kiknek óhajait, amennyiben ez tőlünk kitélt, a legsikeresebben teljesíteni kötelességünknek tartottuk.”⁴⁹ A kormányhoz benyújtott emlékiratában azonban hiába hivatkozott arra az 1869-ben kötött egyezsége, amely szerint a felvidéki Deák-párti képviselők ígéretet tettek, hogy nagy példányszámban fognak előfizetni a lapra és azt népszerűsítik majd a nép körében, a belügyminiszter az újság támogatásának beszüntetését javasolta

⁴⁶ Révész: *A sajtószabadság érvényesülése*, 213–215.; Ress Imre: *Kapcsolatok és keresztutak. Horvátok, szerbek, bosnyákok a nemzetállam vonzásában*. Bp., 2004. 183., 207–208.

⁴⁷ Kónyi Manó: Beust és Andrassy. 1870- és 1871-ben. (II.) *Budapesti Szemle* (1890). 161. sz. 204.

⁴⁸ Köszönöm Demmel Józsefnek, Ress Imrének és Tamás Ágnesnek, hogy adatokkal segítették munkámat.

⁴⁹ Dr. Riedl Szende levele Tóth Vilmos belügyminiszterhez. Buda, 1872. december 28. MNL OL K 26. 1873-ID-186. 67. cs.

1872 végével, helyette pedig egy Besztercebányán megjelenő, „a tótajkú népesség szükségletei[nek] és a kormány célzatainak inkább megfelelő újabb tót lap” alapítását indítványozta.⁵⁰ Riedlnek kárpótlásul a kormány 1873-ban 750 forint segélyt utalt ki, elismerve lojalis fáradozásait. Személyéről Halász Imre, a sajtóosztály 1871-ben kinevezett főnöke is megemlékezett: „A cseh mozgalom figyelemmel kísérése szempontjából a fordító osztályban való működésre sikerült megnyernem kedves barátomat, Riedl Szende egyetemi tanárt, ki csehül tudott.”⁵¹ Riedl neve azonban nem szerepel a miniszterelnökségi tisztviselők névsorában, tehát valószínűleg a Hohenwart-válság idején a rendelkezési alpból fizethették.⁵² A trialista kísérlet kudarcát követő időszakra vonatkozó kimutatásban azonban már csak egy alkalommal bukkan fel Riedl neve, 50 forintnyi honoráriummal. Érdemes még megemlíteni, hogy a levéltári dokumentumok alapján mindezt egy olyan értelmiségiről állapíthatjuk meg, akit a régebbi irodalomtörténetírás „a hatvanas évek egyik legmarkánsabb »rebellis« polgár-figurája”-ként, az úgynevezett irodalmi Deák-párt ellenfeleként tartott számon.⁵³

A német nyelvű lapok közül a *Pester Journal* mellett még két fővárosi újság kapott jelentősebb támogatást. Az 1872-ben Ungar József által indított *Illustrierte Ungarische Volkszeitung* 2300 forint szubvencióban részesült, ám ennek ellenére alig egy év után megszűnt. A hetente kétszer megjelenő politikai és szórakoztató képes néplap – funkcióját tekintve a *Hirmondó*hoz volt hasonló – feltehetően a fővárosi német ajkú kispolgárságot célozta meg, e piacon azonban több rivális sajtóterméssel kellett megküzdenie.⁵⁴ Jellemét tekintve az eddig említett lapoktól eltérő volt a *Pester Correspondenz* könyvomasos újság, amely a bécsi és budapesti szerkesztőségeket látta el – részben kormányzati – hírekkel. Az 1866-tól évtizedeken át működő lap a rendelkezési alpból 3600 forinthez jutott. A szóban forgó újságot Lichtenstein F. Lajos szerkesztette, aki 48-as múlttal a háta mögött az 1860-as években az osztrák rendőrminisztérium bizalmas informátora volt.⁵⁵

Röviden szólunk kell a miniszterelnökség működési költségeiről is. Fontos hangsúlyozni, hogy itt nem az összesen negyven fős munkatársi kör rendes juttatásairól van szó, hiszen ezek a tételek a miniszterelnökség nyilvános költségvetésében szerepeltek, hanem zömmel azokról a pénzekről, amellyel egyes munkatársak többletmunkáját vagy bizalmas szolgálatait honorálták. Számításaink szerint e költségek a rendelkezési alap jelentős hányadát, mintegy 11 százalékát tették ki, melynek jelentős részét a sajtóosztály tagjaira fordították. A legtöbbet Halász Imre, a sajtóosztály vezetője kapta pótlékként: osztály-

⁵⁰ Tóth Vilmos Szilárd József miniszterelnökhöz. Bp., 1873. január 23. MNL OL K 26. 1873-ID-186. 67. cs.

⁵¹ Halász Imre: *Egy letűnt nemzedék. Emlékezések a magyar állam kialakulásának újabb korszakából*. Bp., 1911. 116.

⁵² A miniszterelnökség személyi állományáról lásd *A központi államigazgatás tisztviselői a dualizmus korában*. 2. rész: *M. Kir. Miniszterelnökség. A Király Személye Körüli M. Kir. Minisztérium. M. Kir. Belügyminisztérium. Összeáll. Székely Vera*. (Forrástudományi segédletek 1) Bp., 1980.

⁵³ *A magyar irodalom története 1849-től 1905-ig*. Főszerk. Sőtér István. Bp., 1965. (*A magyar irodalom története*. IV) 983.

⁵⁴ *Die deutschen Literatur-Zeitschriften 1850-1880. Bibliographien - Programme*. Hg. Alfred Estermann. München, 1989. Bd. 3. 51.

⁵⁵ Deák: *Zsándáros és policzajós idők*, 315., 416., 618.

tanácsosi fizetésén felül több tételben összesen 2532 forintnyi kifizetést rögzít neve mellett a számadás.

Halász korábban a *Pester Lloyd* jól fizetett újságírója volt: 1868-ban kötött szerződése szerint 2400 forintot, 1871-től pedig 3600 forint évi fizetést kapott Falk Miksától, amihez még a lap tiszta jövedelmének 5 százaléka, de legalább 1000 forintnyi pótlék járult. Érdeemes hosszabban idéznünk, hogy Halász milyen szempontokat mérlegelt, amikor a kormányhivatal helyett még az újságírói szabadságot választotta. Őt ugyanis mind a bécsi közös pénzügyminiszter, mind a magyar sajtóosztály akkori vezetője, Ludasi [Gans] Mór szerette volna szerződtetni. 1868-ban azonban úgy döntött, hogy inkább Falk felkérését fogadja el: „bár akár a bécsi, akár a budai hivatalban kevesebbet kellene dolgoznom mint a Lloydnál kellend, s különösen a bécsi állomás jóformán sine cura lenne, bár mindkét állomáson mutatkoznának bizonyos »mellékes« jövedelmek, melyek által hivatalos fizetésemet kiegészíthetném azon összegre, amelyet Tisztelt Szerkesztő úr ajánlani szíves volt, komoly megfontolás után elhatároztam magamat, hogy a hivatal kényelmes párnája helyett a journalistika küzdelmes pályáját válasszam. Hogy ezt teszem, erre főleg erkölcsi indokok ösztönöznek. Sokkal szebbnek, hajlamaimmal, lelkiütemmel sokkal meggyezőbbnek tartom a független írói carriert, mint az ajánlott hivatalos állomásokat, melyektől a félhivatalos journalistaság elválaszthatatlan lenne. [...] Ellenben azon gondolat, hogy magamat pusztá eszközzé tegyem egyes államférfiak kezében, s mi ezzel együtt jár, előljem saját egyéniségemet, elnémiítsam magamban éppen azt, ami bennem legjobb, igen-igen fájdalmas volna rám nézve.”⁵⁶ 1871-ben azonban Andrassy Gyula újabb hívására feladta korábban hangoztatott elvét, és átvette a miniszterelnöki sajtóosztály vezetését. Az osztálytanácsosi bérezés azonban nem volt versenyképes a Falk által nyújtott anyagi lehetőségekkel, így a rendelkezési alapból egészítették ki Halász fizetését. Így sem sokáig bírta azonban a hivatali kötöttséget, mert alig két év után, Lónyay Menyhért bukásakor (akihez szintén jó viszony fűzte) ő is távozott posztjáról.⁵⁷

Beosztott munkatársai közül ifjabb Ábrányi Kornél 1654, Földényi Frigyes 1415 és Toldy István 1200 forintot kapott a fizetésén felül, sőt 1872 szeptemberétől havi 80 forintos díjazással Ábrányi Emil is megjelent a kifizetési listán. Feltehetően a magyarországi és külföldi lapokba szánt, úgynevezett sugalmazott cikkek írásáért járt részükre honorárium. További kisebb összegeket utaltak a sajtóosztály tagjainak az országgyűlési tudósítások elkészítéséért és németre fordításáért is.

Végül még néhány – az eddigi kategóriákba nem besorolható, de érdekességgel bíró – kifizetést kívánunk megemlíteni. Ilyen volt például Vahot Imre segélyezése, aki havi 50 forint támogatásban részesült a rendelkezési alap sajtócélokra szánt keretéből. A reformkor ismert írója és szerkesztője az 1860-as években már jelentős anyagi gondokkal küzdött, ezért családjával folyamatosan ismerősei segítségére szorult.⁵⁸ Gyaníthatóan már Andrassy miniszterelnöksége alatt elkezdődött a színműíró segélyezése.

⁵⁶ Halász Imre Falk Miksához. Bécs, 1868. február 7. OSZK Kt. Fond IV/337.

⁵⁷ Halász: *Egy letűnt nemzedék*, 439.

⁵⁸ Demmel József: Az irodalom (szociális) hálója. Közelítések Vahot Imréhez. *Sic Itur ad Astra* 59 (2009) 253–268.

Mircse Jánosnak viszont valószínűleg Lónyay Menyhért saját elhatározásából utaltak különböző összegeket. Mircse bizalmas olaszországi kapcsolatokkal rendelkezhetett, mivel tüzerbiztosként szolgált Garibaldi seregében, majd pedig 1865 és 1867 között az olasz rendőrség politikai osztályát vezette. E kapcsolatrendszerrel használhatta fel Lónyay még közös pénzügyminiszterként, amikor az uralkodótól azt a kényes feladatot kapta 1870 végén, hogy rendezze el az 1866-os olasz–osztrák háborút lezáró bécsi béke még fennálló vitás pénzügyi részkérdéseit (például a trónjukat veszített Habsburg-hercegek kártalanítását). Minden bizonnyal Mircsének a tárgyalások előkészítésében játszott informátori, közvetítői szerepére utal neve mellett az „olasz ügy” ceruzás megjegyzés, Lónyay kézírásával. Kapcsolatuk tehát jól láthatóan 1872-ben is megmaradt, sőt Lónyay miniszterelnöki távozásakor köszönőlevelet írt Mircsének: „Fogadja szíves köszönetemet azon sikeres működéséért, melyet az olasz sajtó terén érdekekben teljesített. A jövőre nézve úgy hiszem, a mostani miniszterelnök nem fogja elvonni azon dotációt, melyet én folyóvá tettem.”⁵⁹ Hogy pontosan miben állt Mircse ezen tevékenysége, arról nincs információnk. Mindenesetre a katonatiszt-informátorból lassan történetíróvá átvedlő Mircse személyes szolgálatokat is teljesített: adatokat és dokumentumokat gyűjtött a miniszterelnök számára a Lónyay-család néhány 16–17. században élt tagjának itáliai diplomáciai működéséről. Lónyay e történetírói munkát akadémiai elnökként a későbbiekben is támogatta.⁶⁰

Hónapról hónapra szerepel a számadásban egy rejtélyes kifizetés a következő bejegyzésekkel: „Báró Pongrácz Emilnek V. J. részére” 80 forint, „ugyanannak V. J. részére” 50 forint. Összesen tehát 1872 folyamán a monogrammal jelölt személy 1560 forintot vehetett át a rendelkezési alap sajtócélokra elkülönített tétele terhére. Ki lehet az az ember, akit még a megsemmisítésre szánt bizalmas kimutatás is csak kezdetűivel jelöl? Mivel a választ nem tudjuk, csak feltételezésünket fogalmazhatjuk meg. Halász Imre visszaemlékezéséből tudható, hogy Andrassy több alkalommal is segélyezett szélsőbaloldali újságírókat a titkos alapból.⁶¹ Ugyanakkor Rákosi Jenő emlékiratában ezt olvashatjuk: „Vagy Deák-párti vagy baloldali újságíró volt az ember. Átpártolás egyik oldalról a másikra kényes és veszedelmes dolog volt. A képviselőházban az ellenséges pártok nem különítették el magokat egymástól annyira, mint a sajtó emberei.” Ezt követően a korabeli sajtóviszonyok jellemzésére leír egy történetet, miszerint egyszer a Deák-párti, valamint az Áldor Imre és Pongrácz Emil báró vezette baloldali újságírók összetalálkoztak az utcán, és a radikálisok akasztással fenyegették meg a kormánypártiakat.⁶² Viszont Pongrácz Emil költő-újságírót 1868-ban már fogalmazóként, majd miniszteri titkárként a pénzügyminisztérium elnöki osztályán találjuk, Lónyay Menyhért mellett. Pongrácz közvetítői sze-

⁵⁹ Lónyay Menyhért Mircse Jánoshoz. Buda, 1872. december 6. MTA KIK Kt. Magyar Irodalmi Levelezés 2-r. 11. sz.

⁶⁰ Lásd például Lónyay Albert velencei követségei, 1501–1515. Közlemények a velencei állami levéltárból. Közzéteszi Mircse János. *Magyar Történelmi Tár* (1877) 10. [XXII] 1–44. Levéltári munkáját áttekinti A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottsága másolat- és kéziratgyűjteményének ismertetése. Összeállította Lukinich Imre. In: *Akadémiai Értesítő*. 45. Szerk. Voinovich Géza. Bp., 1935. 23–30.

⁶¹ Halász: *Egy letűnt nemzedék*, 120.

⁶² Rákosi Jenő: *Emlékezések*. I–III. Bp., 1927. I. 190–191.

repe ezáltal érthetővé válik, mint ahogy az is, hogy a segélyezett radikális újságíró kilétét miért kellett rejtegetni.

Érdemes azonban visszatérnünk Rákosi munkájához, aki az előbb ismertetett jelenet után rögtön Vajda János esetének a tárgyalásába fogott, aki „szertelen temperamentumának minden kíméletlenségével marcangolta a Deák-párt jeleseit”. A költő-újságíró Vajda valóban a kiegyezés és az irodalmi Deák-párt térfoglalásának éles kritikusa volt. Magatartását politikai meggyőződése mellett azonban egzisztenciális félelmei is motiválták. Ezt felismerve Deák bizalmasa és a Kisfaludy Társaság elnöke, Kemény Zsigmond – akit Vajda személy szerint is megtámadott – kezdeményezte az író rehabilitálását, mondván: Vajda „szeretne a kormánytól valami munkát kapni, de annyira kompromittálva van, hogy a kormány nem meri kinevezni”. Éppen ezért Kemény kezdeményezésére az írói kör tagjai közé választotta 1870-ben, Andrassy honvédelmi miniszterként pedig megbízta egy magyar katonai szótár összeállításával.⁶³ Az eddig leírtak alapján tehát a V. J. monogram akár Vajda Jánost is rejtheti, igaz, erre közvetlen bizonyítékunk nincs.

Végül, a fennmaradó kiadási tételeket átnézve úgy tűnik, hogy néhány kifizetésnek sokkal inkább az „egyéb célok” között lenne a helye. Jekelfalussy Lajos, a belügyminisztérium államrendőrségi osztályának vezetője például májusban 1000 forintot vett át a rendelkezési alapból. Talán kevésbé a sajtó befolyásolására, mint inkább operatív feladatokra kellett neki ez a pénz. Erre utal az is, hogy 1872 augusztusában a kormány a belügyi osztálytanácsost, úgy is mint Újvidékre kirendelt kormánybiztost „a Belgrádból szerb útlevelekkel hazautazó magyarok kinyomoztatásával” bízta meg.⁶⁴ Szintén ezt gondoljuk a Golemberski Lászlónak juttatott 200 forintról is. Az összeg csekélysége miatt könnyen átsiklana szemünk e tétel felett, ha a kutatások nem derítették volna ki, hogy a lengyel Wladyslaw Golemberski évek óta Andrassy bizalmi embere volt, akinek a szolgálatait a politikus közös külügyminiszterként is igénybe vette.⁶⁵ Ebben az esetben valamilyen kiadásának a gyors kifizetéséről lehet szó, amit áthidaló jelleggel ezúttal a magyar kormány fedezett.

Zárásképpen pedig azt kívánjuk jelezni, hogy a hivatalos értelemben vett egyetlen kormánylap, a *Budapesti Közlöny* költségeit nem a miniszterelnökség költségvetéséből fedezte a kormány, hanem a belügyminisztérium kiadásai között szerepeltette a lapra szánt 20 ezer forintot.

Összegzés

Áttekintésünk nyomán igencsak változatos kép rajzolódott ki a bizalmas jellegű kormányköltésekről, mindazonáltal néhány összegző megállapítás levonható e kivételes forrás kapcsán.

⁶³ Rákosi: *Emlékezések*, I. 191–192. Az irodalmi élet 1867 utáni belső ellentéteiről lásd Cieger András: Arany János Hamletjének egy lehetséges politikatörténeti kontextusa. In: *„Eszedbe jussak”. Tanulmányok Arany János Hamlet-fordításáról*. Szerk. Paraizs Júlia. Bp., 2015. 91–106.

⁶⁴ 1872. augusztus 20-i minisztertanácsi jegyzőkönyv. MNL OL K 27.

⁶⁵ Ress: A kormányzati hírszolgálat, 112–113.

Ugyan az elemzett kimutatás mindössze egyetlen esztendő adatait tartalmazza, ám valójában legalább hat év, sőt gyaníthatóan a teljes Deák-párti korszak (1867–1875) kormányzati politikájáról árulkodik. A bizalmas hírszerzés és a sajtóbefolyásolás itt ismertett csatornáit és technikáit ugyanis már a kiegyezést követő első kormány és annak feje, Andrassy Gyula kialakította. Sajtótámogatási rendszere egyébként több hasonlóságot is mutatott az 1867 előtti császári kormányzati sajtópolitikájával, mind a szubvencionált lapokat, mind pedig a sajtóosztály külső és belső munkatársi körét illetően. Mindez természetesen nem véletlen, hiszen például a sajtóirányítás régi-új rendszerét a jól fizetett bécsi rendőrségi informátorból Andrassy sajtóirodájának vezetőjévé váló Ludasi Mór formálta.⁶⁶

Ugyan látszik, hogy Lónyay Menyhért milyen pontokon igyekezett módosítani e szisztémán, különösen az „egyéb” kiadások vonatkozásában (például a választási költség megemelésével vagy a horvát belpolitika erőteljesebb befolyásolásával), de a főbb célokat tekintve követte elődje rendszerét. Andrassy távozása után a gyakran cserélődő miniszterelnököknek valójában nem is volt túl sok ideje az átalakításra.

A költségek egy jelentős részéről elmondható, hogy csekély összegűek voltak és esetlegesek (például a vidéki sajtót vagy a választókerületek zömét illetően), mindazonáltal a prioritások jól felismerhetők: a délszláv kérdés kezelése és döntő fölény biztosítása az országgyűlési választásokon. Ugyanakkor a titkos kiadások hatékonysága megkérdőjelezhető, mivel a Deák-párti kormányzás megerősítése vagy a horvátkérdés megoldása végső soron nem sikerült.

A sajtófinanszírozást illetően fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy a mindenkori kormánynak nemcsak a miniszterelnöki titkos alap állt a rendelkezésére az újságok és szerkesztők lekenyerezésére, hanem például az ugyancsak bizalmasan kezelt, „a legfelsőbb udvartartási javadalomból őfelsége által művészi célokra engedélyezett” összegek is. Rendszerint ez utóbbi keretből fizették ki (helyezték letétbe) a kormányközeli lapok törvényileg megkövetelt hírlapbiztosítékát, azaz a lapindításhoz szükséges kauciót, amely jelentős előnyt biztosított számukra az ellenzéki újságokkal szemben. A szóban forgó pénzkeretből ugyancsak jutott a kormánypárt választási kampányára. E gyakorlatra értelemszerűen az uralkodó is áldását adta.⁶⁷

A számok mögött több esetben emberi sorsok, túlélési stratégiák is felsejlenek. Gondoljunk a 48-as honvédtisztek és családjaik félszeg támogatására, néhány ellenzéki értelmű politikus és újságíró anyagi kiszolgáltatottságára, vagy éppen a letűnt abszolutista rendszerből magukat átmenteni igyekvő (és tudó) személyekre. Mindazonáltal e megsemmisítésre szánt, ám ennek ellenére fennmaradt dokumentum továbbra is őriz rejtélyeket, melyeket a későbbi kutatásoknak kell majd felderíteniük.

⁶⁶ Deák Ágnes: *Suttogások és hallgatások. Sajtó és sajtópolitika Magyarországon, 1861–1867*. Bp., 2018. 309–311.

⁶⁷ Cieger: *Lónyay Menyhért*, 339–340.

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN
felelős szerkesztő

FÓNAGY ZOLTÁN, NEUMANN TIBOR, OBORNI TERÉZ, PÓTÓ JÁNOS
rovatvezetők

DETRE ANDRÁS
szerkesztőségi munkatárs

Szerkesztőbizottság

FODOR PÁL
elnök

BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR,
GLATZ FERENC, MOLNÁR ANTAL, ORMOS MÁRIA,
OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA, PÓK ATTILA,
SOLYMOSI LÁSZLÓ, SZAKÁLY SÁNDOR,
SZÁSZ ZOLTÁN, VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája:
tortenelmiszemle@btk.mta.hu

*Kérjük szerzőinket, hogy kézírataikat
a közlési szabályzatnak megfelelően készítsék el,
amely honlapunkon érhető el:
<http://www.tti.hu/kiadvanyok/folyoiratok/tortenelmi-szemle.html>*

A 2018-es évfolyam megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap és a Magyar Tudományos Akadémia támogatja

25nka
Nemzeti Kulturális Alap

ISSN 0040-9634

Az egyes számok megvásárolhatóak, illetve megrendelhetőek:

Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont

Történettudományi Intézet

1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., B épület 4.44-es iroda

Telefon: 224-6700/4624, 4626-os mellék

E-mail: bardi.erezsebet@btk.mta.hu, terjesztes@mta.btk.hu

Penna Bölcsész Könyvesbolt

(hétköznaponként 13 és 17 óra között)

1053 Budapest, Magyar u. 40.

Telefon: 06 30 203 1769

E-mail: info@pennakonyvesbolt.hu

A folyóirat teljes évfolyama előfizethető bármely hírlapkézbesítő
postahivatalnál.

Ára: 1000 Ft

Előfizetőknek: 850 Ft

